

MODLITWA KOŚCIOŁA
12

EUCHARYSTIA
LITURGIĄ NIEBA
I ZIEMI

*Ad gloriam Dei
et utilitatem Ecclesiae*

Ks. Wojciech Rzemieński

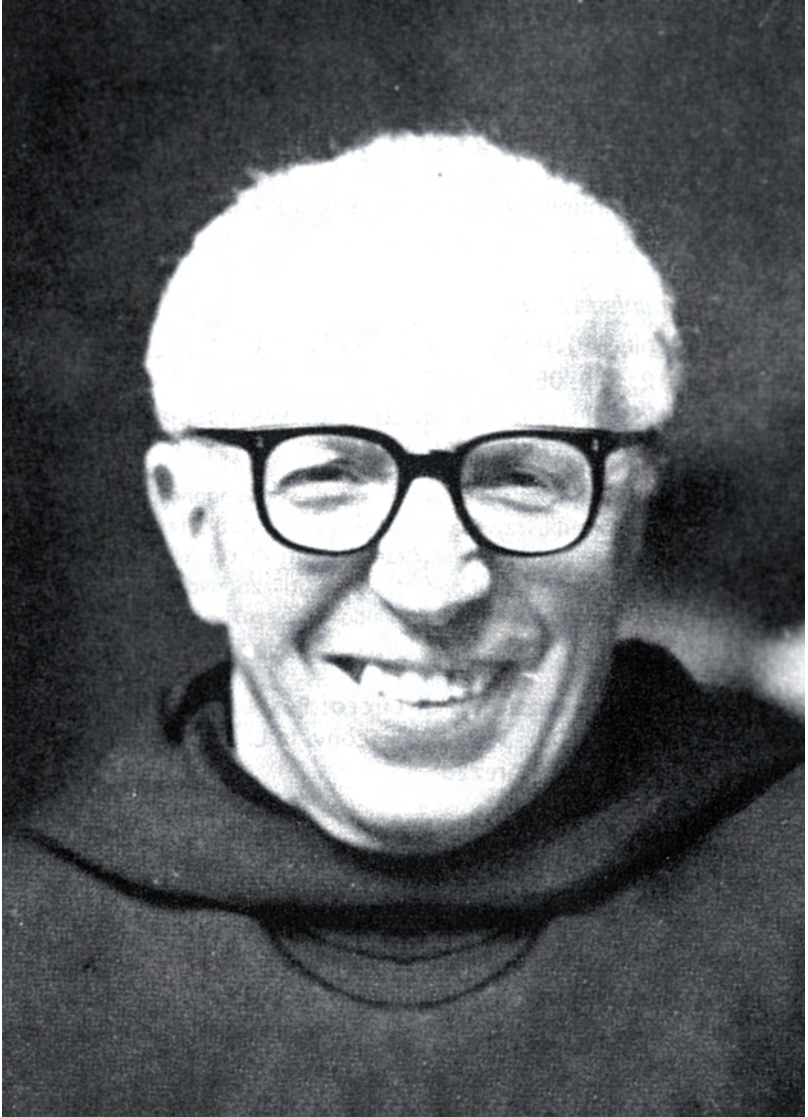
EUCHARYSTIA LITURGIĄ NIEBA I ZIEMI

**Jedność celebracji eucharystycznej Kościoła
z liturgią niebiańskiego Jeruzalem
w ujęciu Cipriano Vagagginiego**

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Cipriano Vagaggini OSBCam. (1909-1999)

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW.....	11
--------------------	----

WSTĘP.....	13
------------	----

Rozdział I

LITURGIA ZIEMSKA I NIEBIAŃSKA

– OGÓLNA PERSPEKTYWA ZAGADNIENIA.....	23
---------------------------------------	----

1. Podstawy biblijne.....	24
---------------------------	----

A. Hbr 12,21–23.....	25
----------------------	----

B. Ap 5,8–14.....	27
-------------------	----

C. Ap 21,1–22,5.....	30
----------------------	----

2. Aspekt historyczno-teologiczny.....	34
--	----

A. W perspektywie dziejów.....	34
--------------------------------	----

B. Recepja eklezjalno-teologiczna.....	40
--	----

3. Aspekt jedności w celebracji.....	43
--------------------------------------	----

A. W przestrzeni znaków i symboli.....	45
--	----

B. „In ritus et praeces” celebracji eucharystycznej.....	53
--	----

4. Interpretacja teologiczno-liturgiczna.....	61
---	----

A. Niebiański kult Boga.....	61
------------------------------	----

B. Ekspresja liturgii ziemskiej.....	66
--------------------------------------	----

Rozdział II

JEZUS CHRYSZTUS – NAJWYŻSZY KAPŁAN

W LITURGII ZIEMSKIEJ I NIEBIAŃSKIEJ.....	69
--	----

1. Liturgia i kapłaństwo w historii zbawienia.....	71
--	----

2. Genealogia instytucji kapłaństwa.....	74
--	----

A. Używana terminologia.....	75
------------------------------	----

B. Kapłaństwo starotestamentalne.....	77
---------------------------------------	----

C. Stopnie hierarchii.....	82
----------------------------	----

3. Najwyższy Kapłan <i>według Melchizedeka</i>	86
--	----

A. Potrzeba prawdziwego Kapłana.....	87
--------------------------------------	----

B. Jezus Chrystus oczekiwany Kapłan.....	90
--	----

4. Jezus Chrystus obecny w liturgii.....	99
A. Ponadczasowe pośrednictwo Chrystusa	99
B. Chrystus jako zbawiający Kyrios	102
Rozdział III	
KOŚCIÓŁ JAKO ZGROMADZENIE	
ZIEMSKO-NIEBIAŃSKIE.....	105
1. Biblijna geneza Kościoła	107
A. Stary Testament.....	108
B. Nowy Testament	110
2. Rozumienie Kościoła	
według współczesnego Magisterium.....	115
A. Geneza Kościoła	115
B. Kościół w epoce „Vaticanum II”	117
3. Eschatologiczna natura Kościoła.....	120
A. Pielgrzymujący lud Boży.....	121
B. Eschatologiczne dążenie Kościoła	
w ogólnym ujęciu „Lumen Gentium”	123
C. Eschatologiczna natura Kościoła w rozdziale VII	
„Lumen Gentium”	131
4. Kościół wyrażający się w liturgii	138
A. Liturgia dziełem wszystkich członków Kościoła	139
B. Służebność w kontekście celebracyjnym.....	141
5. Misja Kościoła w perspektywie przyszłej chwały.....	145
A. Tria munera Kościoła	145
B. Eschatologiczna perspektywa	
wspólnoty wierzących.....	147
Rozdział IV	
EUCHARYSTIA CELEBRACJĄ JEDNOŚCI	
1. Idea jedności w świetle celebracji eucharystycznej	152
A. Jedność a Eucharystia w ujęciu	
Magisterium Kościoła	154
B. Jedność <i>przez Chrystusa</i> z Trójcą Świętą	159
C. Jedność Kościoła ziemskiego	168
2. Kościół w drodze ku pełni zjednoczenia	174

A. Aniołowie w jednoczącej roli Eucharystii	175
B. Jedność ze świętymi	181
C. Łączność ze zmarłymi.....	188
3. Jednocząca rola liturgii eucharystycznej według św. Gertrudy	191
ZAKOŃCZENIE	199
BIBLIOGRAFIA.....	203
ANEKS	
Bibliografia Cipriano Vagagginiego (układ chronologiczny).....	219
RIASSUNTO	233

WSTĘP

Liturgia jest nadprzyrodzonym darem, przekazanym człowiekowi dla skutecznego komunikowania się z Trójjedynym Bogiem, i dlatego stanowi istotę życia ludzi wierzących. Przybliża ona Boga człowiekowi, umożliwiając łączność ze Stwórcą. Liturgia jest także manifestacją wiary Kościoła, co *de facto* uzasadnia nieustanną troskę ludzi Kościoła o jej doktrynalną spójność oraz skuteczność, tak na płaszczyźnie obrzędów jak i jej treści.

W wydanej niedawno adhortacji na temat Eucharystii papież Benedykt XVI zawarł znamiennej refleksję. Píše mianowicie, że „życie wiarą jest zagrożone, jeśli się nie odczuwa pragnienia uczestniczenia w celebracji eucharystycznej, w której sprawuje się pamiątkę paschalnego zwycięstwa” (*Sacramentum caritatis* 73). Słowa te jasno ukazują zależność, jaka istnieje pomiędzy zaangażowaniem każdego chrześcijanina w życie duchowe Kościoła a jego postawą w codziennym postępowaniu.

Okoliczności życia bywają różne, niejednokrotnie okazują się trudne i konfrontują ludzi z sytuacjami, które określa się jako prawdziwe wyzwania. W każdym momencie, a zwłaszcza w tego rodzaju sytuacjach, jedyną niezawodną receptą dla chrześcijanina jest i powinna być jego wiara. To dzięki niej może on odnaleźć Chrystusa, który jest *drogą, prawdą i życiem* (J 14,6), a z Jego pomocą dojść do osobistego „zwycięstwa”, to jest znalezienia rozwiązania w każdej sprawie.

Chrystus zaś, nasz Pan i Zbawiciel, jest zawsze obecny w swoim Kościele, zwłaszcza w celebrowanej liturgii (por. SC 7). Jest obecny po to, aby umacniać swoich wybranych, aby wyjaśniać najgłębsze tajemnice nurtujące ludzkie serca i by prowadzić wszystkich do domu Ojca, w którym, jak sam zapewniał, przygotowuje nam miejsce (por. J 14,2–3). W takim kontekście niezmiernie istotnym i ciągle aktualnym zadaniem zarówno dla pasterzy Kościoła, jak też poszczególnych jego wiernych, okazuje się być troska o zgłębianie tej niezwyklej rzeczywistości, jaką jest liturgia. Głębsze jej rozumienie może utorować drogę do odczuwania większego pragnienia uczestniczenia w niej, szczególnie zaś w celebracji Eucharystii.

Jedną z wybitnych postaci, której bez wątpienia zawdzięczamy znaczący wkład w dziedzinie odkrywania bogactwa i znaczenia liturgii w epoce najnowszej jej reformy, jest dom Cipriano Vagaggini OSBCam (1909–1999). Teologia tego wielkiego mnicha, przedstawiciela tzw. szkoły rzymskiej, łączy w sobie teologię liturgii z teologią z liturgii¹. Warto zaznaczyć, że w roku 2009 przypadała 100 rocznica urodzin oraz 10 rocznica jego śmierci. Z tej okazji postać ta została szeroko przypomniana, między innymi poprzez wznowienie edycji wydanych już wcześniej dzieł². Ponadto, temu wybitnemu teologowi XX w. oraz jego szerokiej działalności poświęcony został specjalny numer włoskiego czasopis-

¹ Szerzej na ten temat, zob. B. MIGUT, *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*, Lublin 2007, s. 79–100.

² C. VAGAGGINI, *Caro salutis est cardo. Corporeità, Eucaristia e liturgia*, Camaldoli 2009; TENZE, *Simbolismo liturgico e pastorale liturgica*, Padova 2009.

ma *Rivista Liturgica*³, natomiast w klasztorze w Camaldoli (k. Arezzo, Włochy), gdzie Vagaggini spędził ostatni etap życia, odbyło się w dniach 20–25 lipca 2009 r. specjalne sympozjum poświęcone jego osobie i twórczości. Tematem tego cennego zjazdu, w którym uczestniczył również autor niniejszego opracowania, była: *Teologia in un regime di simboli* („Teologia w porządku symboli”).

Dorobek dom Cipriano jest bezpośrednio związany z trwającym równolegle z jego życiem procesem szeroko rozumianej odnowy liturgicznej w Kościele. Leonello (jego pierwsze imię) Vagaggini urodził się w Piancastagnaio, niedaleko Sieny, 3 października 1909 roku. W wieku 11 lat (1920 r.), dzięki wujowi Janowi, znalazł się w kolegium benedyktyńskim przy klasztorze św. Andrzeja w pobliżu Brugge (Belgia). Po skończeniu nauki w liceum wstąpił tam do zakonu i po roku nowicjatu, 5 października 1928 r., złożył śluby zakonne. Następnie został wysłany na dalsze studia do Papieskiego Ateneum św. Anzelma w Rzymie. Uzyskał tam doktorat z filozofii (1931) oraz z teologii (1938). Dnia 30 lipca 1934 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Studiował także w Papieskim Instytucie Wschodnim, gdzie w roku 1940 zdobył trzeci doktorat w zakresie kościelnych nauk wschodnich.

Tak wszechstronne przygotowanie naukowe pozwoliło Vagagginiemu pełnić znaczące funkcje akademickie i wychowawcze. W latach 1936–1942 był wicerektorem Papieskiego

³ *Rivista Liturgica: Cipriano Vagaggini. L'«intelligenza» della liturgia*, RL 3 (2009); warto wspomnieć także pracę licencjacką, obronioną w Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie: B. MATCZAK, *Il contributo di Cipriano Vagaggini alla riforma liturgica del Concilio Vaticano Secondo: Concelebrazione e Preghiere Eucaristiche*, Thesis ad Licentiam in Sacra Liturgia, Roma 2009.

Kolegium Greckiego w Rzymie. Ważnym miejscem jego pracy było wspomniane już Papieskie Ateneum św. Anzelma, gdzie pełnił funkcje profesora teologii wschodniej (1940–1956), teologii dogmatycznej (1942–1963 oraz 1971–1978); był ponadto dziekanem wydziału teologii (1952–1963), prorektorem (1952–1963) i rektorem (1974–1978). W charakterze wykładowcy pracował także na wydziale teologicznym w Mediolanie (1967–1971) i Bolonii (1963–1967). Przyczynił się w znacznym stopniu do powstania Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie i w dniu jego inauguracji, tj. 9 grudnia 1961 r., wygłosił okolicznościowy wykład⁴.

Bardzo istotnym zagadnieniem i znamieniem biografii omawianego autora jest jego wkład w dzieło najnowszej reformy liturgicznej. Zaangażowanie w to dzieło z jego strony jest bardzo szerokie i obejmuje zarówno lata poprzedzające Sobór, jak również czas jego trwania oraz etap posoborowej recepcji zaproponowanej odnowy⁵.

Po osiągnięciu wieku emerytalnego (1978 r.) Vagaggini przeniósł się do benedyktyńskiej Kongregacji Kamedulskiej i zamieszkał w klasztorze w Camaldoli, prowadząc nadal

⁴ Temat wystąpienia: *Liturgia e pensiero teologico recente* (opublikowany jako *Liturgia e pensiero teologico recente. Inaugurazione del Pontificio Istituto Liturgico*, Roma 1961).

⁵ Aby szczegółowo zapoznać się z tym zagadnieniem, zob. np. A. BUGNINI, *La riforma liturgica*, Roma 1997; A. LAMERI, *Un «perito» a servizio del Concilio e della Riforma liturgica promossa dal Vaticano II*, [w:] *Cipriano Vagaggini. L'«intelligenza» della liturgia*, s. 348–361; E. MASSIMI, *Cipriano Vagaggini bio-bibliografia di un maestro del pensiero teologico*, [w:] *Cipriano Vagaggini. L'«intelligenza» della liturgia*, s. 437–448; M. AUGUSTYN, *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, Kraków 2007; E. GALAVOTTI, *Vagaggini e il Concilio*, wykład wygłoszony 22 lipca 2009 r. podczas Sympozjum w Camaldoli (zarejestrowany na nośniku CD, w posiadaniu autora niniejszej pracy).

działalność naukową i pisarską. Zmarł 18 stycznia 1999 roku i został pochowany na terenie pustelni tego zgromadzenia.

Spośród imponującej liczby publikacji omawianego autora, co ilustruje *Aneks* zamieszczony na końcu niniejszego opracowania, za najważniejszą uchodzi bez wątpienia obszerne studium *Il senso teologico della liturgia* („Teologiczny sens liturgii”). Dzieło to, wydane po raz pierwszy w 1957 roku, doczekało się już, w samym tylko języku włoskim, sześciu edycji. Zostało także przetłumaczone na wszystkie główne języki nowożytne: angielski, niemiecki, hiszpański, francuski⁶.

Podjęty w książce pt. *Eucharystia – liturgią nieba i ziemi* temat dotyczy implikacji rozważań i refleksji teologicznych zawartych w tym właśnie tomie. Prezentowaną treść określa jaśniej podtytuł: *Jedność celebracji eucharystycznej Kościoła z liturgią niebiańskiego Jeruzalem w ujęciu Cipriano Vagaggini*. Chodzi zatem o ważną prawdę, która mówi, że liturgia ziemską „jest wstąpieniem w odwiecznie dokonującą się liturgię niebios. Liturgia ziemską jest liturgią wyłącznie dlatego, że włącza się w to, co już się dzieje i co ją przewyższa”⁷.

⁶ Zob. C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di liturgia teologica generale*, Cinisello Balsamo (Milano) 1999⁶. Warto nadmienić, że jak dotąd w języku polskim ukazała się jedna pozycja tego autora. Zob. C. VAGAGGINI, *Teologia. Pluralizm teologiczny*, tłum. J. PARTYKA, Kraków 2005. We wprowadzeniu M. Bielawski pisze m.in., że „prezentowany w tej książce tekst o teologii to prawdziwe arcydzieło, w którym kunszt naukowego namysłu oraz głębia duchowej intuicji spotykają się w sposób wyjątkowy i godny podziwu”; tamże, s. 9.

⁷ J. RATZINGER, *Nowa pieśń dla Pana*, tłum. J. ZYCHOWICZ, Kraków 2005, s. 203.

Celem przeprowadzonej analizy jest próba zagłębienia się i refleksji nad tą złożoną rzeczywistością liturgii, co może przyczynić się do osobistego ubogacenia i przynieść praktyczne konsekwencje. Pomimo ważności tematu, nie jest rzeczą łatwą odnalezienie zwłaszcza szerszych jego opracowań. Nie istnieje tym bardziej żadne studium na temat jedności liturgii ziemskiej z niebiańską ukazanej w *Il senso teologico della liturgia*. Niektórzy twierdzą nawet, że samo zagadnienie jest wręcz przemilczane, wskazując konkretne konsekwencje, jakie tego typu zjawisko generuje⁸.

W tym miejscu może jednak zrodzić się konkretne pytanie: dlaczego opracowanie tego tematu podejmuje się w oparciu o myśl mnicha i teologa z Toskanii? Otóż nawet pobieżna lektura, a tym bardziej wnikliwsze zagłębienie się w treść podstawowego (choć wcale niełatwego w percepcji) dzieła jego autorstwa pozwala zauważyć, że bardzo powszechne jest odwoływanie się w nim przez autora do rzeczywistości przekraczającej ziemski, widzialny wymiar. Na wielu jego kartach możemy spotkać wyrażenia, takie jak: liturgia niebiańska (*liturgia celeste*), niebiańskie Jeruzalem (*Gerusalemme celeste*),

⁸ Przykładem opinii w tym względzie jest refleksja, jaką prezentuje J. Corbon: „Dziś wyrażenie to (liturgia niebiańska) prawie wyszło z użycia. W trosce o odmitologizowanie go woli się je przemilczać. Tymczasem jest ono oczyszczającym świadectwem wiary, które otwiera nas na misterium liturgii. Nieznajomość liturgii niebiańskiej prowadzi do odrzucenia eschatologicznego napięcia Kościoła poprzez zadomowienie się w tym świecie (sekularyzm) albo poprzez uciekanie z niego (pietyzm). Prowadzi to również do oddzielenia liturgii od życia, jako że liturgia niebiańska nie jest inną liturgią, paralelną lub wzorcową w stosunku do tej, którą uważamy za naszą w obecnym czasie. Nieznajomość liturgii niebiańskiej jest w gruncie rzeczy zapominaniem, że pełnia czasu nieustannie wkracza w nasz stary czas, aby uczynić z niego czasy ostateczne. Jest to wreszcie cofanie się do czasu przed zmartwychwstaniem i popadanie w ‘próżną’ wiarę” (TENŻE, *Liturgia źródło wody życia*, tłum. A. FOLTAŃSKA, Poznań 2005, s. 59).

przyszła chwała (*gloria futura*) itp. Odwołania te nie są przypadkowe i jedynie o marginalnym znaczeniu. Wpisują się bowiem w generalny obraz koncepcji benedyktyńsko-kamedulskiego mnicha, który umieszcza liturgię w szerokim kontekście historii zbawienia. Jest to element charakterystyczny, „pulsujący” zarówno w omawianym dziele, jak też stanowiący tło koncepcji liturgii, przedstawionej zwłaszcza we Wstępie i w I rozdziale soborowej konstytucji *Sacrosanctum Concilium*⁹. Ukazywanie i przypominanie, że Kościół jest rzeczywistością o strukturze teandrycznej (Bosko-ludzkiej), że bardzo żywy jest w nim wymiar eschatologiczny, stwarza i wzbudza pragnienie nadprzyrodzonej rzeczywistości, jaką jest niebo. Możliwość obcowania *hic et nunc* z tym przyszłym światem daje nam, mieszkańcom ziemi, liturgia. To ona, zwłaszcza Eucharystia, pozwala łączyć się i smakować dobra przyszłe, które kiedyś w pełni staną się naszym udziałem (por. SC 8).

Dla uskutecznienia powziętego w tej pracy celu wykorzystane zostaną pomocniczo inne publikacje Vagagginiego, a także liczne opracowania na temat liturgii jako nośnika teologii (w tym dokumenty Kościoła), które razem z literaturą uzupełniającą zostały umieszczone w bibliografii.

W niniejszym opracowaniu zostanie zastosowana metoda historyczna oraz analityczno-syntetyczna. Aspekt historyczny będzie polegał na ukazaniu wybranych fragmentów dzieł Vagagginiego zarówno w kontekście dzisiejszej myśli liturgicznej, jak i całej twórczości autora. Metoda analitycz-

⁹ Redakcję tej części dokumentu Soboru Watykańskiego II (tj. Wstępu i I rozdziału), zawdzięczamy właśnie, między innymi, omawianemu autorowi. Por. C. BRAGA, *La genesi del primo capitolo della 'Sacrosanctum Concilium'*, EL 113 (1999), s. 405–448.

no-syntetyczna pozwoli nam na analizę wybranych tekstów w świetle Biblii i nauczania Kościoła w celu sformułowania syntetycznych wniosków w odniesieniu do podjętego tematu.

Opracowanie będzie przedstawione w czterech rozdziałach, z których każdy posiada krótkie wprowadzenie oraz zwięzłe podsumowanie; wszystkie też zostały podzielone na odpowiednie podpunkty, co ułatwi lekturę oraz zrozumienie poszczególnych zagadnień tematycznych.

W rozdziale pierwszym będzie mowa o liturgii ziemskiej i niebiańskiej w perspektywie ogólnej. Wymiar liturgiczno-teologiczny zagadnienia odkrycie jedności i spójności kultu Boga w doczesności ziemskiej oraz w rzeczywistości nadprzyrodzonej.

Osobie Jezusa Chrystusa jako Najwyższego i Jedyngo Kapłana, zarówno w liturgii ziemskiej, jak i w niebiańskiej, zostanie poświęcony drugi rozdział pracy. Ta kwestia będzie potraktowana w kluczu historyobawczym, co ułatwi rozumienie instytucji kapłaństwa jako takiej.

Rozdział trzeci dotyczy społeczności Kościoła jako zgromadzenia, tudzież instytucji ziemskiej, która swoją pełnię osiągnie w perspektywie nieba. Zadatkem tej eschatycznej więzi jest i pozostanie dla ludzi wierzących celebrowanie Eucharystii, która jawi się w refleksji Vagagginiego jako sakrament jedności. To zagadnienie będzie treścią ostatniego rozdziału, w którym znajdzie się również odniesienie do postaci św. Gertrudy. Pracę uwieńczy zakończenie, w którym zostanie przedstawiony syntetyczny obraz przeprowadzonego studium.

Trzeba także w tym miejscu wspomnieć o ograniczeniach pracy, którą czytelnik bierze do ręki. Należy do nich najpierw fakt, że analizowany temat liturgicznej jedności odzwierciedla zasadniczo myśl głównego dzieła autora, a nie

całości jego naukowego dorobku. Dalej, omawiane zagadnienie zostało potraktowane w perspektywie jedynie obrządku rzymskiego, chociaż sam Vagaggini, uzasadniając swoje poglądy z wielką kompetencją i wręcz swobodą, korzysta także z innych, zwłaszcza wschodnich liturgii. Podjęty temat nie został potraktowany szerzej, to jest w kontekście innych sakramentów, gdyż nie stanowiło to założenia niniejszego opracowania.

Należy jednak żywić nadzieję, iż szczegółowe przedstawienie spójności kultu ziemskiego z niebiańskim w ujęciu Cipriano Vagagginiego stanie się nie tylko zauważalnym przyczynkiem doktrynalno-liturgicznego dorobku Kościoła, ale również pogłębi czy też obudzi świadomość eschatologicznego ukierunkowania jego członków. Refleksja i zrozumienie podjętego zagadnienia może też stać się niezastąpioną pomocą dla większego zaangażowania w uczestnictwo w liturgii.

Rozdział I

LITURGIA ZIEMSKA I NIEBIAŃSKA – OGÓLNA PERSPEKTYWA ZAGADNIENIA

Liturgia Eucharystii jest dziełem Jezusa Chrystusa oraz całego Kościoła; jest sprawowana zarówno przez Kościół pielgrzymujący na ziemi, jak również tryumfujący w chwale niebieskiej. Nauczanie Kościoła, dotyczące jedności liturgii celebrowanej na ziemi z liturgią niebiańskiego Jeruzalem, wyraził syntetycznie Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia*, wydanej 17 kwietnia 2003 roku. Stwierdza w niej, że „gdy sprawujemy ofiarę Baranka, uczestniczymy w liturgii niebiańskiej i jednoczymy się z niezliczonym tłumem, który woła: *Zbawienie w Bogu naszym, Zasiadającym na tronie i w Baranku (Ap 7,10)*”¹. To istotnie wielka i niepojęta tajemnica, w której wyraża się jedność szczególnej wspólnoty, jaką jest Kościół, obejmująca wszystkich jego członków w niebie i na ziemi.

Pierwszy rozdział zostanie poświęcony problematyce wzajemnej łączności wszystkich członków Kościoła w celebracji liturgii mszalnej. W szczególności zostanie tu podjęta geneza powyższego zagadnienia, z uwzględnieniem podstaw biblijnych, aspektu historyczno-teologicznego oraz jej wymiaru liturgicznego. Przedstawienie, z kolei, interpretacji teologiczno-liturgicznej tematu będzie miało na celu ukazanie omawianego zagadnienia w świetle nauczania Kościoła i Tradycji chrześcijańskiej.

¹ JAN PAWEŁ II, EdE 19.

1. Podstawy biblijne

Wśród charakterystycznych znamion ruchu liturgicznego², jaki pojawił się w różnych środowiskach kościelnych w Europie w drugiej połowie XIX wieku, bez wątpienia należy wymienić szereg odkryć, jakie miały miejsce między innymi na płaszczyźnie nie tylko liturgicznej, ale także biblijnej. Jednym z owoców samej odnowy liturgii, dokonanej przez ostatni Sobór Watykański II (1962–1965), było dowartościowanie Pisma Świętego³. Posiada ono doniosłe znaczenie nie tylko w sprawowaniu liturgii, która obficie czerpie z jego słów i treści, ale także w zgłębianiu samej jej istoty.

To fundamentalne znaczenie Pisma Świętego podkreślał także Cipriano Vagaggini, już w okresie przedsoborowym. W dziele: *Il senso teologico della liturgia* stwierdza, że aby wnikać w rzeczywistość liturgii, potrzeba zagłębiać się w treść Objawienia, szczególnie zaś w ten jego nurt, którym jest Pismo Święte⁴. Wskazując biblijne podstawy jedności liturgii ziemskiej z niebiańską, tokański teolog powołuje się

² Szerzej na temat zagadnienia ruchu liturgicznego por. m.in. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. I: *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 75–77; M. AUGUSTYN, *Geneza i rozwój soborowej idei liturgii*, s. 27–59; E. CATTANEO, *Il culto cristiano in occidente*, Roma 1978; A. CHUPUNGCO (red.), *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia*, t. I: *Introduzione alla Liturgia*, Casale Monferrato 1998, s. 182–194; B. NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Roma 1999, s. 157–165; F. TROLESE, *La liturgia nel XX secolo: un bilancio*, Padova 2006.

³ Zob. SC 24; DV 11.

⁴ Por. C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia*, s. 17. Szerzej zagadnienie to rozwija Autor w części III niniejszej publikacji: *Liturgia e Bibbia*, rozdziały XIV–XV, s. 428–473.

na konkretne teksty Nowego Testamentu. Chodzi tu o fragmenty: Hbr 12,21–23; Ap 5,8–14 oraz Ap 21,1–22,5⁵.

A. *Hbr 12,21–23*⁶

Ten tekst z Listu do Hebrajczyków jest, zdaniem Vagagginięgo, syntetycznym wyrażeniem pojęcia jedności wiernych na ziemi ze sprawiedliwymi, którzy przebywają w chwale, oraz światem anielskim w niebiańskim Jeruzalem⁷. Autor Listu stwierdza, że chrześcijanie nie przystąpili⁸ do góry Synaj jak uczynili to Izraelici w momencie zawierania przymierza, czemu towarzyszyły okoliczności pełne dostojności i trwogi; przystąpili oni natomiast do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, do niebieskiego Jeruzalem, do niezliczonej liczby aniołów, do Kościoła pierworodnych⁹, zapi-

⁵ Te trzy fragmenty zostaną omówione szerzej w niniejszym opracowaniu. Warto dodać, że Autor wymienia jeszcze inne teksty Pisma Świętego podejmujące zagadnienie, którym się zajmujemy. Są to: Ga 4,25–27; Hbr 11,10; 13,14; Ap 3,12; 11,2; 20,9; Ps 45; 47; 86; 121; 147; 124. Por. także, s. 26, 449, 465.

⁶ *A tak straszne było to zjawisko, iż Mojżesz powiedział: «Przerażony jestem i drzę». Wy natomiast przystąpiliście do góry Syjon, do miasta Boga żyjącego, Jenuzalem niebieskiego, do niezliczonej liczby aniołów, na uroczyste zebranie, do Kościoła pierworodnych, którzy są zapisani w niebiosach, do Boga, który sądzi wszystkich, do duchów sprawiedliwych, które już doszły do celu... Większość cytatów biblijnych w niniejszej pracy na podstawie: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań 2008⁵.*

⁷ Por. C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia*, s. 322.

⁸ Termin w znaczeniu liturgicznym. Por. także.

⁹ Pierworodni – niektórzy uważają, że chodzi w tym wyrażeniu o aniołów (*pierworodni*, ponieważ stworzeni przed ludźmi). Por. A. PACIOREK, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. List do Hebrajczyków*, Lublin 1998, s. 152. Natomiast najnowsze tłumaczenie Nowego Testamentu w języku polskim podaje w przypisie, że *pierworodni* to „chrześcijanie, którzy choć żyją jeszcze na świecie, już należą do rzeczywistości nieba”. Por. *Pismo*

sanych w niebie, do Boga, do duchów sprawiedliwych, które osiągnęły cel¹⁰.

Życie chrześcijańskie jest, jak tłumaczy autor, procesją liturgiczną. Celem pielgrzymów – uczestników tej procesji jest, aby dochodząc do kresu, gdzie jest doskonałość (*teléiosis*), przybliżyć się tam, w sanktuarium, do Boga, aby ukazać się przed Nim. Tym sanktuarium jest rzeczywistość nieba, gdzie wokół Boga są zebrani w świętecznym zgromadzeniu (*panégyreis*): niezliczona rzesza aniołów i ludzie sprawiedliwi, którzy już osiągnęli doskonałość, do jakiej zostali wezwani przez Stwórcę¹¹.

Chrześcijanie, przyjmując nową wiarę i nowe życie, osiągnęli już w pewien sposób cel swego pielgrzymowania liturgicznego; także oni przystąpili, w akcie liturgicznym, do owego świętego Jeruzalem i do sanktuarium Nieba w sposób bardzo realny, chociaż jeszcze niedoskonały. Wszystko to było i jest możliwe dla nich dzięki najwyższemu kapłanowi, pośrednikowi nowego Przymierza – Chrystusowi Jezusowi¹². To On wprowadził ich już teraz rzeczywiście do sanktuarium

Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Częstochowa 2008, s. 2639.

¹⁰ Ludzie wierzący przez sakrament chrztu przystąpili już nie do dotykanej fizycznie, świętej góry, ale do miejsca niebieskiego mieszkania Boga, do wiecznego Syjonu. Góra Syjon – Jerozolima będąca twierdzą Jebuzytów, została zdobyta przez Dawida i uczyniona stolicą jego królestwa. Następnie stała się także stolicą religijną państwa. Kiedy później Salomon zbudował świątynię na północ od Syjonu i przeniósł tam Arkę, Syjon praktycznie stał się synonimem całego miasta Jeruzalem. Ziemskie sanktuarium było zbudowane na wzór sanktuarium niebieskiego. Istnienie owego niebieskiego archetypu rabini wyprowadzali z Ps 122,3. Por. A. PACIOREK, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, s. 151–152.

¹¹ Por. C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia*, s. 252–253.

¹² Por. tamże, s. 253.

świętego Syjonu, zjednoczył ich ze zgromadzeniem liturgicznym aniołów i sprawiedliwych, w którym On jest najwyższym i wiecznym kapłanem po prawicy Ojca, liturgiem sanktuarium i rzeczywistego tabernakulum, zawsze żyjącym, aby wstawiać się za swoimi wybranymi. Każdy więc, kto wchodzi do Kościoła, przybliży się już nie do materialnej góry w klimacie lęku i trwogi, ale przystępuje do góry duchowej, niebiańskiej, o wiele bardziej dostojnej i niezwykłej. Jest to święta góra nadziemskiego Syjonu, niebiańskiego Jeruzalem¹³.

Jeżeli liturgia Starego Testamentu była obrazem i figurą liturgii niebiańskiej Chrystusa, to również liturgia ziemska chrześcijan jest obrazem i figurą tejże liturgii niebiańskiej. Wysuwając taki wniosek na podstawie analizowanego fragmentu Listu do Hebrajczyków, Vagaggini wskazuje na znaczącą różnicę między liturgią ziemską i niebiańską. Pojęcie obrazu i figury zaaplikowane do liturgii ziemskiej chrześcijan w odniesieniu do liturgii niebiańskiej ma niezmiernie głębsze i bardziej realne znaczenie w przypadku, gdy jest zastosowane do liturgii Starego Testamentu w odniesieniu do tej samej liturgii niebiańskiej¹⁴.

B. Ap 5,8–14¹⁵

Tematem centralnym Apokalipsy, księgi zamykającej Nowy Testament, jest walka i końcowy tryumf Kościoła nad

¹³ Por. tamże, s. 323.

¹⁴ Por. tamże, s. 255.

¹⁵ *A kiedy wziął księgę, czworo Zwierząt i dwudziestu czterech Starców upadło przed Barankiem, każdy mając harfę i złote czasze pełne kadzideł, którymi są modlitwy świętych. I taką nową pieśń śpiewają: «Godzien jesteś wziąć księgę i jej pieczęcie otworzyć, bo zostałeś zabity i nabyłeś Bogu krwią twoją [ludzi] z każdego pokolenia, języka, ludu i narodu, i uczyniłeś ich Bogu naszymu królestwem i kapłanami, a będą królować na ziemi». I ujrzałem, i usłyszałem głos wielu aniołów dokoła tronu i Zwierząt, i Starców, a liczba ich*

Szatanem. Historycznym tłem Księgi jest pierwsze i drugie prześladowanie Kościoła przez Imperium Rzymskie za czasów Nerona (54–68) i Domicjana (81–96).

Główną postacią analizowanego tekstu jest Baranek symbolizujący Chrystusa¹⁶. Bierze On do rąk Boską księgę z zamiarem rozerwania jej pieczęci i objawienia jej treści trwającej w oczekiwaniu ludzkości. Wzięcie w posiadanie księgi to jakby intronizacja Jezusa, mającego spełnić misję objawiciela Ojca i Zbawiciela. U źródeł tego wszystkiego znajduje się bowiem odkupienie, oczekiwane po Jego ofiarnej śmierci, która wybawiła całą ludzkość, wyobrażoną w czterech zasadniczych elementach: pokolenia, języka, ludu i narodu (Ap 5,9).

Przed Barankiem upada na ziemię w znaku oddania czci dwór niebieski¹⁷ rozpoczynając pieśń, która jest potężnym śpiewem o charakterze uniwersalnym. Jest to prawdziwa liturgia kosmiczna, do której zostaje zaproszony także Kościół ze swoją ziemską liturgią¹⁸. Według Apokalipsy czasie pełne

była miriady miriad i tysiące tysięcy, mówiących głosem donośnym: «Baranek zabity jest godzien wziąć potęgę i bogactwo, i mądrość, i moc, i cześć, i chwałę, i błogosławieństwo». A wszelkie stworzenie, które jest w niebie i na ziemi, i pod ziemią, i na morzu, i wszystko, co w nich przebywa, usłyszałem, jak mówiło: «Zasiadającemu na tronie i Barankowi błogosławieństwo i cześć, i chwała, i moc, na wieki wieków!» A czworo Zwierząt mówiło: «Amen». Starcy zaś upadli i oddali pokłon.

¹⁶ Chodzi tutaj o Chrystusa *stojącego* (Ap 5,6), to znaczy Chrystusa Zmartwychwstałego, Odkupiciela, którego męka przyniosła skutki, ukazywane w obrazach Nowego Jeruzalem. Por. A. JANKOWSKI, *Apokalipsa świętego Jana*, Poznań 1959, s. 170. Chrystologiczny symbol Baranka jest zasadniczy dla Apokalipsy. Występuje w niej 29 razy. Por. G. RAVASI, *Apokalipsa*, tłum. K. STOPA, Kielce 2002, s. 55.

¹⁷ Ten dwór wyrażają cztery Zwierzęta, które mogą ucieleśniać cały kosmos, oraz dwudziestu czterech Starców, czyli cała historia. Por. G. RAVASI, *Apokalipsa*, s. 56.

¹⁸ Por. tamże, s. 56.

dymów kadzideł (5,8), które unoszą się w niebieskiej auli, wyobrażają modlitewne uwielbienie zanoszone przez wierzącą wspólnotę. Ten wielki chóralny śpiew, jaki wydobywa się z połączonych chórów nieba i ziemi, należy do grupy wielu kantyków występujących w tym dziele. Dzięki nim księga ta jest także tekstem modlitewnym.

Omawiany tekst składa się z trzech części. Częściom tym odpowiada taka sama liczba obecnych chórzystów. Pierwszy chór tworzą członkowie dworu niebieskiego. Treścią ich pieśni jest tajemnica paschalna (Ap 5,9–10): Chrystus zabity na krzyżu wykupił¹⁹ całą ludzkość przez swoją krew spod władzy zła. To odkupienie nie tylko wymazuje naszą przeszłość naznaczoną złem, ale także uzdrawia rany i podnosi nas z nędzy. Ono obdarza nas także nowym sposobem życia. Wszyscy mający udział w Jego godności są jak kapłani i królowie. Drugi chór – anielski posiada imponujące rozmiary, o czym świadczy nieprzebrana liczba: miriady miriad i tysiące tysięcy (Ap 5,11). Tymi anielskimi śpiewakami wypełnione jest całe sklepienie niebieskie. Trzeci chór wypełnia absydę świątyni, którą stanowi wszechświat. Członkami tej grupy są stworzenia na horyzoncie kosmicznym.

Pieśń chwały kończy „Amen”, wypowiedziane przez czworo Zwierząt. Przypieczętowuje ono potrójny chorał, po którym następuje cisza adoracji (Ap 5,14).

¹⁹ W BT słowo „wykupiłeś” zostało przetłumaczone jako „nabyłeś Bogu”. Wyrażenie „wykupić” odsyła do wybawienia Izraelitów z niewoli egipskiej w czasach Wyjścia. Na terenach starożytnego Bliskiego Wschodu obowiązek wykupu spoczywał na najbliższym krewnym: Bóg był Ojcem Izraela, który był dla Niego pierworodnym. Chrystus kontynuuje dzieło zbawienia na rzecz całej ludzkości. Por. G. RAVASI, *Apokalipsa*, s. 56.